

ŠTRAJK RUDARA KREKE I ORUŽANI OTPOR NA HUSINU 1920.

Jedan od najkрупnijih događaja u Tuzli i čitavoj Bosni i Hercegovini od maja do septembra 1919. godine vezan je za akciju rudara Kreke. Kao svugdje u zemlji i u Tuzli su vlasti zabranile proslavu Prvog maja, ali su je rudari i ostali radnici Tuzle održali. Povorka sastavljena od nekoliko hiljada rudara i ostalih radnika iz Kreke, Solane i drugih preduzeća prodefilovala je kroz radničko naselje u Kreki, pa se zatim uputila prema centru Tuzle i ponovo vratila u Kreku. Prema sjećanju Marjana Divkovića Sirovice, koji je po direktivi Mitra Trifunovića Uče nosio proletersku zastavu, može se zaključiti da je Mitar Trifunović Učo bio u prvim redovima ove povorke, a osim toga i najviše se brinuo o uspjehu ovog poduhvata. Marjan Divković, aktivni učesnik Husinske bune, u vezi s tim kaže: »Znam da je Mitar Trifunović Učo prišao meni i rekao: 'Sirovice ti ćeš nositi zastavu, a pomoće ti Mrkić Božo, Marjanović Mijo i Đulović Mujo. Samo vodi računa, jer će kroz Tuzlu pokušati da nam zastavu otmu'. I nešto dalje dodaje: »Zastava je kupljena u Češkoj, za 7.000 kruna, a na njoj je bio srp i čekić sa izvezenim riječima: 'Proleter i svih zemalja ujedinite se'«¹

Odmah poslije toga događaja rad sindikalne organizacije je zabranjen, zatim je na zahtjev rudarske uprave a i po svojoj inicijativi, policija prišla hapšenju pojedinih radnika. Pozvala je sa posla 15 rudara pod izgovorom da im nešto saopšti i zatvorila ih. Poslije 5. maja 1919. godine iz radničkih stanova izbačeno je 47 porodica, dok je 37 radnika protjerano.² Na sam 5. maj ostali rudari produžili su da rade, ali su istovremeno tražili da im se drugovi puste iz zatvora. Kada im je odgovoreno da neće biti pušteni, počeli su sa štrajkom ili pasivnom rezistencijom. Da je ova »pasiva« već od samog početka poprimila vrlo oštre forme, potvrđuje činjenica da ju je provodilo preko 1.000 rudara, koji su se pokazali odlučni i solidarni u odbrani ne samo prava na proslavu Prvog maja već i rada sindikalne organizacije i svakog radnika pojedinačno. Ako je 1919. godina važna kao godina velikih događaja, kako svjetskog tako i opštejugoslovenskog značaja, ona je utoliko važnija za radnički pokret, jer je u toj godini, krajem aprila 1919. godine, formirana SRPJ (K), odnosno KPJ. Prema tome, štrajk rudara Kreke može se smatrati jednom od prvih akcija jugoslovenskog proleterijata poslije formiranja KPJ.

Djelovanje rudara Kreke i ostalih radnika Tuzle imalo je poseban značaj za tuzlanski kraj u cjelini. Ovo se najbolje vidi iz jednog izvještaja načelnika okruga tuzlanskog, upućenog Vladi u Sarajevo. U njemu se može pročitati ovo: »Uopšte socijalistička stranka je u ovom okrugu najaktivnija, naročito u Tuzli i Kreki gdje ima dosta radničkog svijeta. Svojom agitacijom oni su u mjesecu aprilu, pa i sad (u maju — primjedba naša) zadavali dosta posla političkim vlastima.«³

Pasiva je bila potpuna. Dok je u avgustu 1918. godine proizvodnja iznosila 264.000 mte, oktobru 161.000 mte, novembru 121.000 mte, decembru 122.000 mte, januaru 1919. godine 124.000 mte, februaru 159.000 mte aprilu 148.000 mte, već u maju mjesecu, kada su počeli progoni radnika, produkcija je pala na 40.000 mte.⁴ Svega deset štrajkbrehera ostalo je da radi u rudniku. U pasivi su bili i solanski radnici, tako da su proizveli 400 vagona soli manje, što je, prema tadašnjoj valuti, pričinilo štetu od 4.000.000 kruna. U svom izvještaju od maja 1919. godine, ministru unutrašnjih djela Svetozaru Pribičeviću, predsjednik Zemaljske vlade u vezi sa pasivom kaže: »Situacija u Kreki krenula je na gore. Pasivna rezistencija izmetnula se u štrajk, a radnici sprečavaju pristup seljanima, koji bi htjeli primiti posao na ugljeniku Shodne mjere su određene, osobito se deložiraju familije svih štrajkača, a svi oni koji su na smetnji uspostavi normalnih prilika, protjeraće se sa familijama u zavičaj, među ovima i veći broj čehoslovačkih pripadnika, jer inače neće biti moguće uspostaviti mir i poredak.«⁵

Tvrđenje da je pasiva bila potpuna može potkrijepiti i drugi izvještaj Ministarstva šuma i ruda koji je poslan kao odgovor na pritužbe Radničke komore o progonima radnika. Za pasivu se u njemu kaže: »To nije bio rad po propisu kako se obično nazivlje pasiva nego upravo napad. Svi su rudari došli na svoj posao, ali mjesto da rade ostali su na radnim mjestima u jami ili napolju ili stajali skrštenih ruku cijelih osam sati.«⁶

Vlasti i uprava rudnika, da bi povećala proizvodnju uglja, za kojim se osjećala velika potreba, zaposlili su kao kopače i same nadglednike. Njihov rad nije mnogo uticao na izmjenu stanja, jer su količine uglja proizvedene njihovim radom bile sasvim nedovoljne da podmire postojeće potrebe. Često su ugalj kopali na onim mjestima gdje ga je najlakše bilo dobiti, tako da su svojim neplanskim radom zaobilazili pojedine slojeve u kojima je ostalo zatrpano po 50 vagona uglja. Zbog takvog rada dolazilo je do klizanja i oburvavanja zemlje i izbijanja vatre na pojedinim mjestima, a ako se svemu tome doda slaba mehanizacija u rudniku, nedostatak dobrih šina i vagona za transport i slabo sprovedena kanalizacija u jamama i hodnicima, onda se može utvrditi da je ovakvim radom rudnik bio prilično upropašten.

Pošto se na ovaj način nije mogao nadoknaditi nedostatak u uglju, Upravi rudnika nije ostalo ništa drugo nego da potraži radnike na drugoj strani. U Bosni i Hercegovini ih nije mogla naći s obzirom na činjenicu da su ovaj štrajk rudara Kreke podržavali svi radnici ove pokrajine. Da bi se ipak na neki način obezbijedila radna snaga, Uprava rudnika je poslala štrajkbrehera Eduarda Serbeca u Sloveniju da otuda dovede rudare Slovence u Kreku. Štrajkbreher Šerbec, koristeći se lažima i primamljivim obećanjima koje je davao rudarima u Sloveniji, uspio je da privoli na dolazak u Kreku oko 200 rudara Slovenaca. U početku na rudare Slovence štrajkači Kreke su gledali kao na štrajkbrehere, ali se nešto kasnije ispostavilo da Slovenci prije dolaska nisu bili obavješteni o bilo kakvom štrajku rudara Kreke. Nije trebalo mnogo pa da se i rudari Slovenci solidarišu sa rudarima iz Kreke.

Život otpuštenih radnika i onih koji su bili protjerani u svoja zavičajna mjesta bio je vrlo težak. Redovna je pojava bila da se otpušteni radnici nisu mogli zaposliti u drugim preduzećima. Vlasti su ih onemogućavale na taj način što su upravama preduzeća slale »crnu listu« s imenima takvih radnika. Šefovi su obično zagledali u »crnu listu«, pa su takvim radnicima, kada bi došli da traže posao, odgovarali »Nema posla za vas«. Dvadesetorici radnika koji su bili nakon izvjesnog vremena pušteni iz zatvora vlasti su izdale posebne legitimacije s naznakom da su boljševički agenti, pa ih niko nije mogao primiti na rad. Takvi i slični postupci bili su česta praksa organa vlasti i njene policije.

I pored zabrane rada sindikalne podružnice, aktivnost socijalističkih snaga osjetila se još u vrijeme štrajka. Prva Skupština radnika održana je 6. jula 1919. godine. Prisustvovalo joj je oko 2000 radnika, kao i 200 ranije pristiglih rudara Slovenaca. U ime slovenačkih rudara, Drago Zeljeznik je izrazio punu solidarnost s rudarima Kreke. Govorio je i Mitar Trifunović Učo. Na njegov prijedlog skupština je prihvatila više sasvim određenih zaključaka. Tom prilikom je konstatovano da progoni radnika i njihovih organizacija nisu imali nikakvog opravdanja i da im je jedini cilj bio da se oslabe radničke organizacije. U zaključcima koji su tom prilikom doneseni traženo je od Vlade da ne smeta povratku svih neopravdano protjeranih radnika, kao i da odmah pusti iz zatvora pozatvarane radnike i funkcionere radničkih organizacija. Od Uprave rudnika i Solane zahtjevano je da se u roku od deset dana prime na posao svi radnici koji su otpušteni kao povjerenici ili odbornici radničkih organizacija, te da se odmah radnicima vrati njihov radnički dom i nadoknadi pričinjena šteta u njemu. U odnosu na slovenačke rudare traženo je da im se daju pristojni stanovi i onakve nadnice koje su im obećane prilikom zapošljavanja.

Na narednoj skupštini od 20. jula 1919. godine osuđena je intervencija četrnaest kapitalističkih zemalja na mladu Sovjetsku republiku, koja je imala za cilj uništenje tekovina prve socijalističke dr-

žave u svijetu. Osim ove skupštine, na inicijativu mjesne organizacije KPJ, u Tuzli je 28. jula 1919. godine održan veliki narodni zbor. U rezoluciji koja je tom prilikom donesena, između ostalog, energično je zahtijevano da se odmah održe izbori za ustavotvornu skupštinu, i to na osnovu opšteg, jednakog i slobodnog prava glasa za sva lica od 20 godina života pa dalje, kako bi se po izboru ustavotvorne skupštine donio ustav na načelima najširih demokratskih i građanskih prava i sloboda.

Protesti i odlučno držanje radnika štrajkača u Kreki, podrška najvećeg dijela bosansko-hercegovačkog proleterijata, te intervencija povjereništva Radničke komore kod Ministarstva za rude i šume, prisilili su ovo ministarstvo da izda u avgustu 1919. godine naredbu da se otpušteni radnici vrata na posao. Tu naredbu Vlada u Sarajevu nije odmah izvršila, već je obrazovala komisiju od sedam članova u kojoj su bila i dva radnička predstavnika. Većina u komisiji bila je pristrasna, a materijal protiv radnika u ime Zemaljske Vlade iznosio je ing. Belančić. Komisija je ostala u Kreki tri dana, i tom prilikom je izvršila pregled rudnika. Kako većina članova komisije nije htjela da čuje mišljenje rudara o njihovom životu i stanju u rudniku, radnički predstavnici su se odvojili radi konsultacije s ostalim rudarima. I onda kada su većini komisije s ing. Belančićem pojedini rudari u prolazu govorili da se ugalj nepravilno kopa, on im je odgovarao: »Šta ti znaš. Ti nisi stručnjak.«⁷ A na drugom mjestu, na primjedbe rudara da se zbog vode i pritiska ugalj ne može kopati u većim količinama, odgovarao je: »Ugalj nam treba i mora se kopati bez obzira na posljedice.«⁸ Ovakav odnos predstavnika Zemaljske vlade pokazuje do koje je mjere bio razvijen sistem kapitalističke eksploatacije u rudniku.

Pa i onda kada je komisija donijela zaključak da se izvjestan broj otpuštenih radnika ponovo vrati na posao, Uprava rudnika ostala je pri svom stavu, odnosno nije povratila nijednog radnika na posao. Kako je ubrzo ova komisija bila raspuštena iako nije obavila posao oko ispitivanja i sređivanja stanja u najvažnijim rudnicima Bosne i Hercegovine, radnički predstavnici uložili su protest predsjedniku Zemaljske vlade, koji, kao i komisija, stvar ne rješava nego je još više komplikuje. I u vezi s tim »Glas slobode« piše: »I dok to on zavlaci, dotle radnici ostaju bez zarade i hljeba. Njihove porodice gladne propadaju u najgorim bolestima. A sirota dječica voljom bosanskih dahija u novoj Jugoslaviji, umiru bolesna, bosna i gola, žedna i gladna. Ona koja ostaju vode po prošnju slijepe i iznakažene rudarske radnike, koji su služeći godinama stvarali bogatstvo čiji dobar dio u svojim rukama drže današnji vlasnici.«⁹

Početkom septembra 1919. godine rudarska uprava u Kreki objavila je naredjenje Ministarstva šuma i ruda kojim je trebalo vratiti sve radnike na posao, osim 29 rudara koje su vlasti evidentirale kao prevratničke elemente. Tako su, na kraju, rudari Kreke svojom

upornom borbom i odlučnim držanjem prisilili režim na popuštanje. Na ovaj način bila je dobijena jedna velika pobjeda, koja je usloвила donošenje odluke o legalnom radu sindikalne organizacije u Kreki.

Za radnički pokret Jugoslavije Husinska buna imala je veliki značaj. Ona je bila rezultat prethodnih akcija rudara Kreke i radničke klase čitave Jugoslavije. Posmatrana i ocjenjivana s tog stanovišta, ona istovremeno predstavlja jedan revolucionaran oružani okršaj radnika i seljaka vladajućom buržoazijom. Husinska buna bila je odraz zaoštrenih suprotnosti između rada i kapitala u novostvorenoj državi — Kraljevini SHS, koja od svog nastanka pa do svog kraja ne rješava nijedno pitanje; nacionalno, socijalno i druga.

Prvi važniji oružani sukob s režimom i vladajućom buržoazijom odvijao se ovako.

Neposredno po završetku četvoromjesečnog štrajka u Kreki, u oktobru 1919. godine rudari Bosne i Hercegovine postavljaju zahtjeve da im se povećaju nadnice prema tadašnjem stanju skupoće. Do pregovora je došlo tek u februaru 1920. godine i u ugovoru koji je bio zaključen sa Zemaljskom vladom 16. februara 1920. godine bilo je predviđeno da se nadnice povećaju za 70%, a ne za 170%, koliko bi ih, u stvari, trebalo povećati, s obzirom da su cijene životnih namirnica u vremenu od oktobra 1919. do februara 1920. godine skočile za daljih 100%. Nadnica jednog kopača i kvalifikovanog radnika iznosila je tada 29 kruna, a zgrtača uglja 17 kruna. I poslije sklapanja ovog ugovora cijene su i dalje skakale i prema zvaničnim podacima od februara do aprila 1920. godine skočile su za daljih 75%. Zbog skupoće i pogoršanja životnih uslova rudarski radnici polovinom 1920. godine pomišljaju na štrajk. U vezi s ovim »Glas slobode« piše slijedeće: »Stavlja se do znanja svim podružnicama Saveza rudarskih radnika koji putuju radi traženja rada, da ne dolaze u Bosnu, jer su rudari u Bosni pred pokretom.«¹⁰ Do sklapanja novog kolektivnog ugovora između Saveza rudarskih radnika i Rudarskog odsjeka Zemaljske vlade došlo je 21. jula 1920. godine. U ugovoru koji je stupio na snagu 1. avgusta 1920. godine, između ostalog, stajalo je i ovo: »Ovaj sporazum stupa 1. avgusta 1920. godine na snagu, te se od obih ugovarajućih stranaka imade lojalno pridržavati. Njime se ukidaju sve prijašnje odredbe, ugovori i naredbe, koje stoje u protuslovlju sa njegovim ustanovama. Svaka tri mjeseca, računajući od dana kada ovaj ugovor stupi na snagu, imaju se obje ugovarajuće stranke, bilo na inicijativu rudarskih radnika, bilo na inicijativu Rudarskog odsjeka Zemaljske vlade sastati u svrhu eventualne revizije ovog sporazuma, naročito ako bi nastupilo osjetno skakanje ili padanje cijena životnim namirnicama.«¹¹ Kako su u toku tri mjeseca, od dana stupanja na snagu ugovora, cijene životnih namirnica znatno skočile, Savez rudarskih radnika zatražio je nove pregovore radi revizije ugovora. Pregovori su vođeni 15. novembra i 9. decembra 1920. godine, ali su zbog nepopustljivog stava Zemaljske vlade prekinuti. Radnici su tražili da im se nadnice povećaju sraz-

mjerno povećanju troškova života, što je, uostalom, bilo predviđeno u ugovoru od 1. avgusta 1920. godine. Da bi onemogućili bilo kakvo podmetanje i optuživanje rudara i njihovih organizacija da su oni izazivači štrajka, predstavnici Saveza rudarskih radnika otišli su u Ministarstvo šuma i ruda i Ministarstvo za socijalnu politiku i od njih tražili da natjeraju Rudarski odsjek Zemaljske vlade da poštuju ugovor koji je zaključen 1. avgusta 1920. godine. Međutim, rudarski predstavnici dobili su od pomenutih ministarstava odgovor da oni nisu nadležni da natjeraju Rudarski odsjek bosanske vlade da poštuju ugovor, odnosno da ispuni zahtjeve rudarskih radnika. U vezi s ovim »Glas slobode« piše: »Kad sutra rudarski radnici stupe u štrajk, ne zbog toga što hoće, već zbog toga što moraju, što su natjerani od same vlade, od same države, onda će to isto Ministarstvo šuma i ruda, koje je izjavilo da je nenadležno, da interveniše, kad se tiče radničkih interesa, onda će sama Vlada, sama država — poslati svoje žandarme, svoju vojsku i narediti da se na buntovnike puca. Ko je sada, gospodo razbojnici, taj koji gura rudarske radnike u štrajk.«¹²

Suočeni sa sve većim siromašenjem rudarskih radnika i već poznatim stavom Zemaljske vlade, 20. decembra 1920. godine, dan uoči objavljivanja štrajka, predstavnici Saveza rudarskih radnika otišli su ponovo u Rudarski odsjek Zemaljske vlade u Sarajevo ne bi li u posljednjem trenutku dobili tražene povišice. Tom prilikom iznijeli su težak položaj rudarskih radnika i podnijeli pismenu predstavku sa svojim zahtjevima. Tvrdili su da su cijene skočile od 1. avgusta do 1. novembra 1920. godine za oko 60%, a od 1. novembra do 20. decembra za daljih 20% ili ukupno 80%. Na osnovu uporedjenja cijena životnih namirnica, odjeće i obuće od 1. avgusta sa cijenama od 1. novembra zatražili su da se temeljna nadnica zajedno sa skuparinskim doplatkom poveća za 30% predradnicima, kopačima, pomoćnim kopačima i sličnim kategorijama u Solani i u Željezari u Varešu, a 40% majstorima i kalfama i 45% nekvalifikovanim radnicima. Za ispunjenje ovih zahtjeva Rudarskom odsjeku Zemaljske vlade postavljen je rok od 24 časa, a kako on to nije izvršio, 21. decembra 1920. godine u 14 sati proglašen je opšti štrajk rudara Bosne i Hercegovine. Istog dana, tri sata kasnije ili u 17 sati stigao je odgovor Zemaljske vlade i u njemu su bili uglavnom odbijeni zahtjevi radnika. U svom odgovoru Vlada je negirala argumentaciju Saveza rudarskih radnika o skakanju cijena, ističući da su cijene porasle od 1. avgusta do 1. novembra 1920. godine samo za 15—20%. Nudila je povećanje nadnica za 10% predradnicima, kopačima, pomoćnim kopačima i sličnim kategorijama, te majstorima i kalfama 20%, a svim ostalim radnicima 15%. Vlada nije pristala ni na povećanje uglja rudarima do one količine koju su dobijali činovnici, niti je usvojila zahtjev da se radnici ne otpuštaju s posla sve dok se razlozi za otpuštanje svestrano ne ispituju. Odbijajući ovaj zahtjev, Vlada je nastojala da očuva svoj »službeni red«, tj. praksu čijom

primjenom je mogla bez provjere podataka u svako doba otpustiti radnika sa posla. Između ostalog, vrlo je interesantan jedan podatak u pogledu vođenja pregovora sa Zemaljskom vladom. Naime, radnici su tražili formiranje paritetnih kontrolnih odbora, koji bi imali zadatak da kontrolišu proizvodnju uglja u rudnicima. Vlada je odbila i ovaj zahtjev. Ona se bojala radničke kontrole zato što bi ona otkrila niz zloupotreba u rudnicima. Sasvim je razumljivo da je Savez rudarskih radnika Jugoslavije odbio odgovor Vlade kao neosnovan i neprihvatljiv za radnike.

Od 22. do 24. decembra 1920. godine štrajkom su bili obuhvaćeni gotovo svi rudnici uglja u Bosni i Hercegovini, a naročito ovi: Kreka, Zenica, Kakanj, Breza, Mostar, Banja Luka, Lješnjani i drugi. Masovnost i istovremeno stupanje u štrajk potvrđuju zaključak da je štrajk bio dobro organizovan i da su rudari u njega stupili čvrsto riješeni da istraju do kraja. Da štrajk ne bi bio ugušen silom i da bi se što prije i što bolje okončao, predstavnici radnika otišli su drugi dan štrajka ili 23. decembra povjereniku za socijalnu politiku, a zatim, zajedno s njim, predsjedniku Zemaljske vlade dr Milanu Srškiću. Još dok su predstavnici radnika bili kod povjerenika za socijalnu politiku iznijeli su da štrajk ima ekonomski karakter i da mu je cilj poštivanje realne nadnice i dogovora koji je utvrđen kolektivnim ugovorom od 1. avgusta 1920. godine. Međutim, kada su delegati zajedno sa povjerenikom za socijalnu politiku otišli Milanu Srškiću, predsjedniku Zemaljske vlade, on je odmah izjavio da ovaj razgovor smatra privatnim, jer on ne može da pregovara s delegatima štrajkača. Izjavio je da štrajk ima politički karakter i da će ga Vlada silom ugušiti. Delegati rudarskih radnika na ovo su odgovorili: »Za sve naše štrajkove, koji su bili ekonomskog karaktera, govorilo se od vlasti da su čisto političkog karaktera, pa to se veli i za ovaj naš štrajk. Mi i ovog puta izjavljujemo da je ovaj štrajk rudarskih radnika čisto ekonomskog karaktera, što odmah dokazujemo nepobitnim faktorom: neka Zemaljska vlada usvoji naš predlog kojim se traži regulisanje nadnica rudarskih radnika, i toga će se momenta štrajk svršiti. Što se pak tiče ovog drugog, da ćete štrajk silom ugušiti, time ćete postići druge stvari: prvo, još jednom više ćete dokazati da je Jugoslavija najreakcionarnija zemlja na svijetu, i da država kao poslodavac, smatra radnike u svojim privrednim preduzećima ne kao slobodne, savremene najamne radnike, već kao srednjovjekovne robove i drugo, ovakvom vašom reakcionarnom i nasilničkom politikom potpuno ćete uništiti rudnike u Bosni i Hercegovini.«¹³

Odgovor Milana Srškića bio je odgovor čovjeka koji ne vodi nikakvog računa o mišljenjima i zahtjevima druge strane. To je bio odgovor jednog reakcionara jedne tek stvorene reakcionarne države, kojoj je stalo samo do toga da na račun povećane eksploatacije radničke klase i prirodnih bogatstava zemlje obezbijedi kapitalističkoj državi i njenoj nezajažljivoj buržoaziji veće učešće u profitima. Da

je to tačno, dovoljno je ukazati na to da je Srškić odgovorio delegatima rudarskih radnika da Vlada raspolaže sa dovoljno mašinskih pušaka i da će znati pomoću njih zaštititi svoj autoritet. Dodao je da će hapsiti i same komunističke poslanike koji budu agitovali za štrajk. Razgovor sa delegatima završio je ovim riječima: »Jedini je izlaz za radnike da se odmah vrate na posao, pa onda da se povedu pregovori.«

Na ovaj način je posljednji pokušaj sporazuma propao i štrajk je nastavljen. U svim važnijim rudnicima ugalj se više nije proizvodio. Oko četrdeset putničkih vozova prestalo je da radi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a štrajk je pogodio i neke industrijske grane. Situacija je postala od samog početka teža, jer su 18. decembra 1920. godine u štrajk stupili rudari Slovenije. U obje pokrajine, u Sloveniji i u Bosni i Hercegovini, štrajkom je bilo obuhvaćeno oko 18.000 rudara. Vlast je, da bi unijela razdor među rudare, pvela pregovore s rudarima iz Slovenije, ali to nije učinila i sa bosansko-hercegovačkim rudarima. Buržoaska štampa i bosanska vlada našle su se na istoj liniji djelovanja. Dok bosanska vlada hapsi komunističke poslanike, kao Đuru Đakovića, na drugoj strani buržoaska štampa širi laži kako bi unijela pometnju i izazvala rascjep među rudarima. I crkva je na znak Vlade, kao što je to uvijek u ovakvim momentima radila, agitovala služeći se izvrtanjem činjenica. Anatemisala je komuniste i prijetila svakom onome ko se ne vrati na posao crkvenim prokletstvom. Ni beogradska Vesnićeva vlada nije ostala skrštenh ruku. Ona je 25. decembra 1920. godine objavila uredbu o militarizaciji i time pogazila pravo na štrajk. Ovaj napad buržoaske države na radnička prava izazvao je protest i negodovanje kako štrajkača tako i cjelokupne napredne javnosti u zemlji i inostranstvu. Ako svemu tome pridružimo politiku bosanske vlade i njeno više puta ponovljeno upozorenje da će štrajk silom ugušiti, kao i to da je odmah po izbijanju štrajka Rudarski odsjek Zemaljske vlade poslao šifrovano telegramske uputstvo rudarskim upravama Bosne i Hercegovine o tome kako treba da postupaju sa štrajkačima koje, ako se ne vrate na posao u roku od tri dana, mogu otpustiti s posla i iseljavati iz državnih stanova, onda se sasvim sigurno može tvrditi da je ova politika išla za nasilnim gušenjem štrajkača bosansko-hercegovačkih rudara. Osim toga i mjesne vlasti su dobile naredenje da mogu protjerati istaknute štrajkače u njihova zavičajna mjesta, a da bi taj posao uspješno obavile, u tome im pomažu rudarske uprave sa svojim crnim knjigama ili spiskovima organizovanih radnika.

Pokušaji buržoaske štampe, vlasti i crkve da raspale mržnju naroda protiv rudara-štrajkača ostali su bez ikakvog efekta. Paralelno s ovim vlasti su zabranjivale radničke skupove, zatvarale radničke domove i konzume, izbacivale porodice radnika iz radničkih stanova itd. Samo u Brezi bile su izbačene na ulicu 24. porodice. Bilo je toga i u Zenici, a među izbačenim našli su se starci, žene i djeca.

Osim ovih mjera, a u cilju produženja proizvodnje, vlasti su slale žandarme da silom dotjeraju rudare na posao. Pošto oni bježe, na rad u rudnike nasilno su dovođeni seljaci iz okolnih sela i kažnjenici iz zatvora. Propali su pokušaji da se uz upotrebu nestručne radne snage proizvodnja nastavi.

Dosljedna svom stavu, Vlada u Beogradu donijela je 29. decembra 1920. godine Obznanu, kojom je zabranjen rad komunističkih organizacija, rasturanje radničke štampe, postojanje radničkih domova itd. Nastaje period hapšenja i progona komunista i svih naprednih elemenata u zemlji.

Izloženi gruboj eksploataciji, neobezbijedeni osnovnim životnim namirnicama, obućom i odjećom, rudari Kreke složno i disciplinovano su primili 21. decembra 1920. godine uveče obavijest o stupanju u štrajk. Sutradan, 22. decembra, pred direkcijom iskupilo se nekoliko stotina rudara. Direktor rudnika Veselski obavijestio je o tome okružnog načelnika Dimitrija Grundića i pukovnika Jovana Petrovića, komandanta mjesta, koji zajedno sa Veselskim prisustvuje pregovorima s predstavnicima rudara. Veselski je nudio rudarima ono što je ranije ponudila Zemaljska vlada. Rudari na čelu s Franjom Rezačem, predsjednikom Podružnice rudarskih radnika i vodom delegacije, odbili su ponudu direktora rudnika. Tada je Veselski saopštio rudarima da će svi oni koji se ne vrate u roku od tri dana na posao biti izbačeni iz rudarskih stanova. U kancelariji u kojoj su vršeni pregovori okružni načelnik Grundić je rekao da će strance protjerati preko državne granice, a one koji nisu iz tuzlanskog sreza u njihova zavičajna mjesta.

Radnicima koji su se 22. decembra 1920. godine iskupili pred direkcijom rudnika Franjo Rezač je, po napuštanju kancelarije, održao govor u kojem je protestujući ukratko izložio ono što je čuo za vrijeme pregovora. Odmah iza toga nezadovoljni radnici uputili su se u Radnički dom u Kreki, gdje su održali zbor i proglasili štrajk. Na zboru je govorio i Đorđe Anđelić, tadašnji sekretar KPJ za tuzlansku oblast. Za vrijeme zbora među prisutnim vladalo je jedinstvo. Svi su bili za štrajk jer su smatrali da će samo na taj način obezbijediti bolje nadnice i bar, donekle, popraviti svoj ionako težak ekonomski položaj. Policajci poslani da uhapsu govornike koji su pozivali rudare na disciplinu i jedinstvo nisu mogli izvršiti svoj zadatak.

Drugi dan štrajka, tj. 23. decembra, protekao je u znaku vršenja odgovarajućih priprema. Toga dana je održan u Radničkom domu sastanak Upravnog odbora Podružnice rudarskih radnika, radničkih povjerenika iz rudnika i istaknutih rudara koji su stanovali u okolnim selima. Ovo je bio posljednji sastanak kojim je rukovodio Franjo Rezač kao predsjednik Podružnice rudarskih radnika. Među prvim, njega je pogodila ona mjera vlasti o protjerivanju stranaca, tako da je odmah poslije ovog sastanka kao čehoslovački građanin bio protjeran iz Jugoslavije. Iz bojazni da rudari zajedno sa svojim po-

rodicama ne budu izbačeni iz državnih stanova, na ovom sastanku je zaključeno da se sve radničke porodice iz tih stanova presele u okolna sela u kuće rudara-seljaka. Riješeno je takođe da se osnuje fond za pomaganje štrajkača. Sredstva za ovaj fond trebalo je prikupiti od rudara-seljaka, građana simpatizera i radnika iz Tuzle. Dok su među prisutnim pri razmatranju ovih pitanja imali istovjetna mišljenja, s prijedlogom, koji su dali neki radnički povjerenici, da se pruži otpor žandarmeriji ako dode na silu kupiti i tjerati u zatvor ili na rad rudare-štrajkače, nisu se svi složili. Protiv ovog prijedloga bio je Đorđe Anđelić, tako da na ovom sastanku nije bila donesena nikakva odluka u tom pogledu. U vezi s tim evo šta kaže sam Đorđe Anđelić za vrijeme saslušanja na sudu: »Iz istih razloga pozvao sam rudare iz sviju sela u radnički dom u Tuzli i njima sam kazao, da se saopšti rudarima da ni u kom slučaju ne stvaraju oružani otpor prema predstavnicima vlasti kad oni dođu da traže strance.«¹⁴ Do realizacije usvojenih zaključaka došlo je 24. decembra. Ne čekajući da Uprava rudnika uz pomoć žandarma izbaci rudare iz radničkih stanova, ranije osnovani Odbor je uz veliku pomoć rudara-seljaka izvršio preseljenje oko 45 porodica u selo Husino, koje je od Tuzle udaljeno oko 8 km. Narednih dana, tj. 25. i 26. decembra preseljeno je još oko 60 porodica, većinom slovenačkih rudara, u Lipnicu, Morančane, Par Selo, Orašje i druga sela. Za ova tri dana povorka neobezbijede- nih, teško eksploatisanih rudara sa svojim porodicama kretala se u pravcu pomenutih sela ne znajući šta joj sprema jugoslovenska buržoazija. Preseljenjem i prihvatanjem rudarskih porodica bila je u punoj mjeri ostvarena i produbljena ranije uspostavljena veza između seljaka i radnika. I sami slabo obezbijedeni, seljaci su dijelili sa rudarima i svoje kuće i sve ono što se zaticalo u njima. Uzajamna solidarnost, opravdan revolt i jednih i drugih, spremnost i na ličnu žrtvu da bi se postigla kolektivna stvar — sve to karakteriše ove dane prije oružanog otpora.

Od svih zgrada u Husinu najinteresantnija je kuća Jure Ružiča, koja i danas postoji. U njoj je bio smješten Upravni odbor podružnice, koji je po preseljenju u Husino preuzeo funkciju štrajkačkog odbora. Kuća Jure Ružiča bila je u tim danima poznata kao »štab« štrajkača, a njegov šljivik »Ružiča bašča« kao mjesto gdje su se održavali zborovi i savjetovanja. Upravni odbor podružnice održao je 25. decembra svoj prvi sastanak u Husinu. Među najistaknutije učesnike ovog i drugih sastanaka treba ubrojiti Karla Željeznika, rudarskog radnika iz Slovenije — člana KPJ, Ivana Bračuna i Franju Marića. Na sastanku je odlučeno da se u toku istoga dana, uveče, održi jedan zbor štrajkača i seljaka iz Husina, Lipnice, Morančana. Obavještanje naroda iz okolnih sela izvršili su unaprijed određeni kuriri. Zbor je održan u staroj zgradi Begovog konaka. Govorili su Željeznik, Ivan Bračun i Franjo Marić. Čvrsto riješeni da istraju do kraja, a u slučaju da žandarmi dođu po štrajkače, skupljeni rudari i seljaci zaključiče da će ih razoružati. Još iste noći poslani su pat-

role u različite pravce da u slučaju dolaska žandarmerije izvijeste skup u »Ružića bašči«. U tu svrhu bili su utvrđeni odziv i lozinka. Naoružanje štrajkača i seljaka sastojalo se od nekoliko pušaka i revolvera, dok je većina bila naoružana hladnim oružjem kao sjekirama, vilama, kalcima itd. Skup od nekoliko stotina ljudi u »Ružića bašči« nije se razilazio ni narednih nekoliko dana. Na zboru od 26. decembra potvrđene su ranije donijete odluke.

Dok su se na ovaj način u selu Husinu razvijali događaji i pripremao otpor žandarima ukoliko dođu po Slovence štrajkače, do tle je vlast u Tuzli prikupljala podatke o radnicima čije stalno zavičajno mjesto nije bila Tuzla. Na osnovu spiska dobijenog od Uprave rudnika, okružni načelnik Dimitrije Grudić je naredio sreskom načelniku da izradi 330 propusnica za protjerivanje svih nezavičajnih rudara iz Tuzle. Štrajkače Slovence trebalo je stražarno otpremiti do Slavenskog Broda i tu predati mjesnim vlastima koje bi ih na isti način otpremile dalje. Da bi se to izvršilo, okružni načelnik poslao je 26. decembra 1920. godine jednog policijskog pisara sa žandarmima da izvrši hapšenje i protjerivanje rudara. Međutim, kad su žandarmi sa pisarom došli u Kreku, nemalo su se iznenadili kad su ustanovili da u radničkim stanovima nema nikoga. Ne obavivši posao 26. decembra, isti policijski pisar došao je u Kreku s istim zadatkom 27. decembra. Zajedno s njim bilo je 12 žandarma i 8 policajaca, koje je poslao u određenim pravcima sa zadatkom da dovedu rudare »strance« u Kreku. Narednik Kovačević podijelio je žandarme u tri grupe. Jednu patrolu od šest ljudi uputio je u Lipnicu, drugu od tri čovjeka ostavio je u Bukinju, a treću od deset žandarma i policajaca poveo je sam u pravcu Husina. Došavši pred samo podne u Husino, narednik pošalje žandarma Đorđa Reljića sa dva policajca u mahalalu Keroševića, a sam se uputi s ostalom sedmoricom kući seoskog kneza Bone Pejića. Knez je na dan prije vidio veliki skup naroda, ali mu, kako je sam govorio, nije pridavao veću važnost. Međutim, pokazalo se baš u toku ovog dana, tj. 27. decembra da su radnici i seljaci bili čvrsto riješeni da se odupru žandarmima ako ih oni napadnu. Toga dana u »Ružića bašči« bilo je prisustvo oko 400 do 500 rudara i seljaka. U početku nisu ni pomišljali da će toga dana doći u selo žandarmi, ali pred samo podne izvidnica od dva rudara dojurila je u »Ružića bašču« i obavijestila prisutne o dolasku žandarma. Masa od 400 do 500 ljudi, saslušavši izvidnicu, pojurila je u onom pravcu odakle je trebalo da dođu žandarmi. Napredujući u širokom frontu brojno jači, uspjeli su sa više strana zaobići i opkoliti žandarmsku grupu. Vidjevši da su opkoljeni žandarmi prvi zapušaše. Na njihovu vatru i Husinjani odgovoriše vatrom iz svojih pušaka i revolvera. Nasta povlačenje žandarma. Pritiješnjeni sa više strana, u ovom oružanom okršaju bili su uhvaćeni i razoružani žandarmerijski narednik i jedan policajac. Ostali žandarmi, zaštićujući se vatrom iz pušaka, uspjeli su da pobjegnu. Patrolu od tri čovjeka koju je predvodio žandarm Đorđe Reljić, Husinjani su napali u blizini Keroševića

mahale. Iznenadan napad Husinjana ubrzo je rastrojio žandarmerijsko-policijsku patrolu. U borbi koja se razvila, jednom policajcu je ote-ta puška, ali je ipak uspio da pobjegne u pravcu Kreke. Drugi je bio savladan i razoružan, da bi zatim bio otpremljen na čuvanje tamo gdje su se nalazila i ostala dva zarobljenika. Voda patrole žandarm Reljić pogođen je pušcanim metkom u trbuh. Kako je rana bila ozbiljnije prirode, Husinjani su ga prenijeli u jednu kuću, a zatim ga je radnik Ilija Miljanović odvezao svojim kolima u tuzlansku bolnicu, gdje je istog dana umro.

Poslije sukoba sa žandarmerijsko-polijskim snagama, istog dana, održan je zbor u »Ružića bašći«. Najveću aktivnost pokazao je Karlo Željeznik. On je održao govor u kome je pozivao prisutne da se ponovo odupru žandarmeriji ukoliko opet napadne selo. Isticao je da imaju dovoljno oružja i da patrole čuvaju prilaze selu. Odlučivši se na otpor, oni su odmah preduzeli odgovarajuće mjere. Jednu grupu od 40 ljudi poveo je na brdo Osman Đulović, a drugu na drugu stranu Karlo Željeznik.

Žandarmi i policajci koji su uspjeli da se povuku u Kreku obavijestili su policijskog pristava šta se dogodilo u Husinu, a on je odmah o tome izvijestio okružnog načelnika Dimitrija Grudića. Saslušavši šta se dogodilo, načelnik Grudić je riješio da u krvi uguši otpor Husinjana. Još iste večeri, na njegov poziv, došlo je oko 40 žandarma iz raznih žandarmerijskih stanica tuzlanskog i brčanskog sreza. Zatražio je pomoć i od komande mjesta i odmah je dobio. Da bi što potpunije i uspješnije izveo ovaj poduhvat, pozvao je u pomoć i one kojima je vlast davala razne povlastice u trgovini i zanatstvu, a i posebne novčane nagrade za njihove usluge koje su činili režimu u borbi protiv radničkih organizacija. Oni su činili tzv. »narodnu gardu« koju je predvodio Risto Mihajlović Cinco, poznati provokator i kavgadija. Obavjestivši se od agenata o stanju u Husinu, položajima i naoružanju Husinjana, okružni načelnik Grudić naredio je još iste večeri, tj. 27. decembra pokret u pravcu Husina. U ovom pohodu učestvovalo je oko 50 žandarma, dva bataljona vojske i »gardisti«. Primakavši se nešto poslije pola noći Husinu, na žandarme i »gardiste« otvorila je pušcanu vatru izvidnica Husinjana. Napredujući u širokom frontu, žandarmima i »gardistima« uspjelo je opkoliti a zatim i zarobiti ljudstvo iz ove izvidnice. Neprijateljski nastrojeni od ranije, »gardisti« i žandarmi htjeli su odmah na licu mjesta pobiti pohvatane radnike, ali ih je u tome spriječila vojska koja se s tim nije slagala. Vidjevši da imaju pred sobom udruženog neprijatelja, silu kojoj se oni onako slabo naoružani nisu mogli oduprijeti, Husinjani se poslije gubitka svoje izvidnice povukoše u selo, a zatim razidoše kućama. Na taj način, u zoru 28. decembra 1920. godine bio je u stvari slomljen otpor Husinjana, a u Lipnici narednog dana, 29. decembra.

Odmah poslije slamanja otpora Husinjana započeo je teror nad golorukim narodom. Još iste noći hvatani su rudari i svi oni na koje

je pala i najmanja sumnja da su učestvovali u Husinskoj buni ili je pomagali. U zlostavljanju rudara i seljaka, kao i njihovih porodica, naročito su se isticali »gardisti«. Brojno jači, oslanjajući se na silu i oružje koje su imali u rukama, »gardisti« su iste noći tukli mnoge seljake i rudare upotrebljavajući kundak, kolje i sve drugo što im se našlo u rukama. Kolona od oko 100 pohvatanih, ali i isprebijanih rudara i seljaka, kretala se u pravcu Tuzle. Teror i ostali oblici proganjanja Husinjana nije prestao ni narednih dana, odnosno mjeseci. U januaru 1921. godine Husino sa još nekoliko sela bilo je pod pravom opsadom. Žandarmi i »gardisti« uz pomoć vojske tražili su oružje i hapsili nove ljude, da bi ih zatim sproveli u specijalno formirani logor. Tri dana iza slamanja Husinske bune, tj. 30. decembra 1920. godine uhvaćen je sa još 70 rudara i Juro Kerošević, mladi rudar iz Husina a koga su optužili da je u sukobu 27. decembra smrtno ranio žandarma Đorđa Reljića. U vezi s tim Jure Kerošević kaže: »Na putu sa mi napravili kapu od crvenog papira i po kaputu mi predali slike Radića, Lenjina, Trockog i Ferdinanda. Putem su objašnjavali da su sve te slike nađene kod mene iako u kući nikad nisam imao slika.« Smisao je jasan. Naime, od samog početka htjeli su da ga prikažu kao glavnog krivca koga bez milosti treba zlostavljati i na kraju pogubiti.

Teroriziranje rudara i seljaka nije se na tome završilo. One noći kada su žandarmi prodrli u Husino, ubijen je rudar Blaško Kovačević. Drugog rudara, Grgu Tunjića, oca petoro djece, toliko su isprebijali da je od zadobijenih rana umro u tuzlanskoj bolnici. Oko 500 seljaka i rudara je zatvoreno, a 200 ih je na razne načine zlostavljano. Na osnovu zvaničnih podataka oko 45 ljudi bilo je tako zlostavljano da su mnogim od njih bila polomljena rebra, izbijeni zubi, unakažena lica itd. Taj broj bio bi vjerovatno veći da su svi otišli na ljekarski pregled. Osim ranije pomenuta dva rudara koja su bila ubijena u 1920. godini, tokom 1921. godine od posljedica tuče umrlo je još pet rudara, a u narednih nekoliko godina smrtnih slučajeva među pretučenim bilo je 25. Ako se uzmu u obzir ranije žrtve i one iz nekoliko narednih godina, onda se može tvrditi da su podlegli ranama ili bili ubijeni ukupno 32 čovjeka. Od samog početka neprijateljski stav prema rudarima imao je jedan dio režimski orijentisanog građanstva. To su bili najčešće nacionalistički elementi ili oni koji su već ranije stekli posebne povlastice za uvozno-izvoznu trgovinu ili za rad u oblasti zanatstva. Međutim, ako je takav bio taj dio, najveći broj građana Tuzle saosjećao je s rudarima i nastojao da ih pomogne. Priličan broj takvih ljudi pomaže štrajkačke porodice u novcu, odjeći ili životnim namirnicama.¹⁵

Pohašeni rudari bili su podijeljeni u tri grupe. Prvu su činili oni koji su kao najopasniji zadržani u zatvoru, u drugu su bili svrstani »stranci«, tj. svi oni koje je trebalo protjerati, a treću su grupu sačinjavali ranije uhapšeni a nešto kasnije pušteni da se brane iz slobode na suđenju. Protjerivanje »stranaca«, tj. preko 100 Slovena-

ca i nekoliko Čeha izvršeno je usred zime u januaru mjesecu, tako da su iza toga stanovi u radničkoj koloniji ostali prazni. Zbog ova-kvog bezakonja koje je izvršeno nad rudarima dvojica komunističkih poslanika Mitar Trifunović Učo i Đuro Đaković, sa još četvoricom poslanika, uputili su 31. januara 1921. godine u Ustavotvornu skupštinu ministru šuma i ruda i ministru unutrašnjih djela jednu inter-pelaciju zahtijevaju da se izvrši skupštinska anketa, kako bi se o cijelom slučaju moglo raspravljati na prvom zasjedanju Ustavotvorne skupštine.

U toj interpelaciji, između ostalog, piše i ovo: »Preko 100 najboljih i najspremnijih rudara, Slovenaca, protjerano je u Slovenačku, nekoliko Čeha u Češku i masu drugih naših državljana u svoja mjesta rođenja. Poznato nam je da je u zatvorima bilo preko 400 rudarskih radnika i seljaka, među njima nekoliko žena i djece, da su u zatvorima 200 njih bili tučeni i prebijani, da je jedan rudar, po imenu Grgo Tunjić, isprebijan od državne vlasti i umro u tuzlanskoj gradskoj bolnici, da je Blaško Kovačević, rudarski radnik, otac osmoro djece, ubijen u selu, da je više žena silovano u selu, da su mnoge kuće opljačkane od strane naoružane bande, takozvane bijele garde, koja je pod zaštitom državne vlasti. Mi imamo zabilježena imena tučenih i opljačkanih građana i silovanih građanki i iznijećemo ih pred skupštinu.

Najveći teror i nasilja nad rudarima i seljacima vršeni su u rudniku Kreka i okolnim selima, pod upravom načelnika okruga tuzlanskog g. Dimitrija Grudića. Po sporazumu sa vojnim komandantom u Tuzli organizovao je g. Grudić bijelu gardu kojoj je dato i državno oružje...

Pitamo g. Ministra unutrašnjih djela:

1. Da li su mu poznata sva gore izložena gonjenja i teror izvršen od njegovih organa? Što znači poništaj osnovnog zakonitog prava rudarskih radnika na štrajk, uništenje svih građanskih i ličnih sloboda rudara i stanovnika čitavih krajeva u blizini rudnika?

2. Da li su mu poznate radnje načelnika okruga tuzlanskog g. Dimitrija Grudića, koji je izvršio jedno strašno bezakonje, prepuštajući vlast u svome području jednoj oružanoj bandi, podstičući tu bandu na zločine i radeći zajedno s njom?

3. Da li misli staviti pod sud i u pritvor sve krivce i zločince za zločine, silovanja i protjerivanja izvršena nad rudarima i seljacima, kao i nad varoškim radnicima u Tuzli, Banjaluci, Zenici i drugim mjestima.«¹⁶

Do sprovođenja ankete i vođenja skupštinske debate o ovim događajima nije nikad došlo.

Od samog početka s uhapšenim radnicima postupalo se loše. Batinjanja i mučenja nisu prestala ni poslije gušenja bune. Sve to zajedno dobilo je još goru formu u zatvoru. U toku istrage od zatvorenih rudara traženo je da kažu ljude koji su ih vodili i podsticali na bunu, da otkriju planove o rušenju telefonskih stubova, že-

ljezničkih pruga, mostova i drugog, sve s ciljem da se to iskoristi za novi napad na radnički pokret u cjelini. Kako ova i druga podvaljivanja nisu dala nikakvih rezultata, to se nisu ni mogla kao materijal pojaviti u optužbi državnog tužioca. A da je vršeno zlostavljanje zatvorenih rudara, to najbolje potvrđuje ovaj izvod iz sudske osude: »Batinjanje je jedna velika nezgoda na koju nailaze sudovi u svom radu Optuženi su zbilja bili izloženi tući kad su hapšeni. O tome postoji vještački nalaz (dn. br. 44). S tim se batinjanjem išlo tako daleko da je jedan seljak iz Morančana i umro od udara.«¹⁷

Trinaest mjeseci poslije ugušenja Husinske bune, 11. januara 1922. godine otpočeo je pred Okružnim sudom u Tuzli proces devedesetnaestorice rudara i seljaka koji su se, prema mišljenju istrage, najviše istakli u buni. U stvari državni tužilac Frković podigao je optužnicu protiv 350 rudara i seljaka, ali je prioritet u suđenju dat prvoj grupi u kojoj su bili ovi rudari i seljaci: Karlo Željeznik, Ivan Bračun, Franjo Marić, Mijo Tomić, Božo Mrkić, Juro Kerošević, Božo Mandić, Mijat Marjanović, Marko Peranović, Ivuša Peranović, Šimo Bisić, Marko Fidler, Marko Marić, Šimo Topalović, Ivo Marjanović, Osman Đulović, radnici i Mijo Iličić, Bono Marjanović i Ibro Atić, seljaci. Osuda optuženim rudarima i seljacima izrečena je nakon 35 dana suđenja. Osuđeni su: Juro Kerošević na kaznu smrti vješanjem, Karlo Željeznik na jednu godinu teške tamnice, Osman Đulović i Šimo Topalović na 15 mjeseci zatvora, Ivan Bračun i Marko Fidler na 10 mjeseci zatvora, Franjo Marić i Mijo Tomić na jednu godinu, Božo Mikić i Ivo Marjanović na 8 mjeseci, Marko Marić na 2 mjeseca zatvora. Svi ostali su osuđeni na manje vremenske kazne.

Od svih učesnika Husinske bune jedini je Jure Kerošević osuđen na smrt vješanjem. Pošto je Vlada u Beogradu odbila molbu za pomilovanje, akciju spasavanja Jure Keroševića uzeo je na sebe jugoslovenski proleterijat, koji od samog početka traži ukidanje smrtno kazne, pravo na organizovanje i štrajk itd. Kakvo je u to vrijeme stanje u Jugoslaviji, najbolje potvrđuje ovih nekoliko rečenica londonskog »Tajmsa« od 8. maja 1922. godine u kojima se opisuje Zakon o zaštiti države: »To je drakonski zakon na koji bi i svaki despot mogao biti ponosan . . . Jugoslavija je pola u Evropi, a pola u Aziji.«¹⁸

U akciji spasavanja Jure Keroševića naročito se ističe organ Nezavisnih sindikata »Organizovani radnik«. Štampa koja je bila u rukama ili pod uticajem socijalista, nije se pridružila ovoj akciji, već je od početka do kraja imala neprijateljski odnos prema njoj. Beogradski proleterijat, okupljen 9. jula 1922. godine na velikom zboru u Beogradu, između ostalih zahtjeva, tražio je amnestiju za osuđene rudare, a naročito za Juru Keroševića. U oktobru 1922. godine ovaj list piše: »Inscenirano krvoproliće u selu Husino dalo joj je (buržoaziji) povoda da izvrši svoj pakleni plan. Glava Keroševića danas treba da padne kao žrtva mračnih planova režima, koji tim hoće da sudskom presudom opravda svoje zločinačke podvige... Kerošević ima da padne kao nevina žrtva današnjeg policijskog i pljačkaškog režima.«¹⁹

Odlukom sudskih organa vješanje Jure Keroševića trebalo je da se izvrši 24. oktobra 1922. godine, ali kako je tada pala proslava Kumanovske bitke, vješanje je odgođeno za 25. oktobar. Međutim, kad je Juri Keroševiću saopšteno da će se presuda izvršiti, on je iz šešira koji je držao u rukama izvukao ranije pripremljeni nož i tri puta se ranio u trbuh. U bolnici gdje je bio smješten konstatovali su da rane nisu smrtonosne. Onako ranjenog nisu ga mogli objesiti, pa su dan izvršenja kazne morali pomjeriti za kasnije. Poslije ovog slučaja akcija za spasavanje Jure Keroševića nastavljena je još većom snagom. U mnogim mjestima u zemlji održavaju se protestni mitinzi na kojima se traži oslobađanje Jure Keroševića. U časopisu »Nova Evropa« u broju 10. od 1. decembra 1922. godine Moša Pijade je pisao slijedeće: »Ovakvo ugušivanje rudarskog štrajka u Bosni, za koji je vezano i donošenje Obznane, bacilo je rudarske radnike u krajnju bijedu. Položaj rudara u Bosni je danas više nego užasan, jer su se za dvije godine odande nadnice podigle jedva za 10 do 20%, dok su životne namirnice poskupile za 350%«. Svom snagom Moša Pijade je branio Juru. Kada je posjetio 1954. godine Tuzlu i govorio o Husinskoj buni u novoizgrađenom Radničkom domu u Kreki, Moša Pijade je u razgovoru sa Jurom Keroševićem rekao: »Vidiš Juro, doživjeli smo da dočekamo ono zašto smo robijali. Doduše, u onom trenutku meni je bilo lakše. Kasnije je i mene snašlo ono što i tebe, ali izgurali smo.«²⁰

U istom broju časopisa »Nova Evropa« 1922. godine u članku »Borba principa« Miroslav Krleža piše: »Na kugli zemaljskoj od Jokahame do Hamburga i San Franciska, i od Helsingforsa i Arhangel-ska do Transvala, biju se u ove naše dane dva principa, dva svijeta, dva pogleda na svijet. Ta dva principa, dva pogleda na svijet, stoje jedan prema drugom u jakom dramatskom kontrastu... Juro Kerošević je na onoj golemoj fronti, koja se kako rekospo proteže od San Franciska do Jokahame, jedan od miliona i miliona nesrećnih robova, koji nije učinio ništa do što mi svi integralno činimo svaki dan: on je branio minimum svoje egzistencije, i u toj borbi je nastradao... U odbrani svojih štrajkačkih prava, Juro Kerošević i drugovi stali su kao aktivni borci u falangu onih koji se biju zato da i u našoj zemlji pobijedi pamet nad malograđanskom glupošću, princip nad interesom, rad nad profitom, i pravda nad lažljivom providnošću.«

Protestima iz zemlje pridružio se i protest naprednog međunarodnog pokreta. U prilog Keroševića piše francuski komunistički list »Imanite«, dok Opšti sindikalni savez Bugarske protestuje i osuđuje diktaturu jugoslovenske buržoazije. Njemačka radnička štampa ne samo da protestuje protiv presude Juri Keroševiću nego traži i jedinstven nastup međunarodnog proleterijata. Zahvaljujući jedinstvenoj akciji jugoslovenskog i međunarodnog proleterijata, otvorenom negodovanju radničkih masa na cjelokupnu politiku kraljevine SHS, te poštenom stavu demokratski orijentisanih građana u slučaju Jure Keroševića i rudara Kreke, Kralj je bio prisiljen da donese 4. decem-

bra 1922. godine ukaz o pomilovanju Jure Keroševića. Kazna mu je preinačena u 20 godina teške tamnice, pa je upućen u kazneni zatvor u Zenici, gdje je proveo 17 godina na robiji. Tako se na kraju završila ova akcija oko spasavanja Jure Keroševića.

Govoreći na svečanoj akademiji povodom proslave 75-godišnjice rudnika Kreka, Moša Pijade u govoru održanom decembra 1954. godine u Tuzli, između ostalog, o Husinskoj buni kaže slijedeće: »Prošlo je od tada 30 i nekoliko godina, prepunih burnim i velikim događajima: dvadeset godina teške borbe radničke klase predvođene ilegalnom komunističkom partijom, četiri godine Oslobođilačkog rata i Revolucije i skoro deset godina izgradnje socijalističke Jugoslavije. Pa ipak, svi ti kasniji epohalni događaji ne mogu da potisnu u zaborav događaje od decembra 1920. godine, jer su oni sastavni dio uspona naše radničke klase ka vlasti i ka izgradnji socijalizma.«

NAPOMENE:

- 1 Izvod iz pismene izjave Marjana Divkovića Sirovice koja se nalazi u Istarskom arhivu u Tuzli.
- 2 »Glas slobode«, broj 115 od 14. jula 1919. god.
- 3 Izveštaj načelnika okruga tuzlanskog Vladi u Sarajevu, broj 4381 od 16. maja 1919. god.
- 4 »Glas slobode«, broj 130 od 16. avgusta 1919. god.
- 5 Akt Zemaljske vlade Svetozaru Pribičeviću, ministru unutrašnjih djela u Beogradu, broj 304 od maja 1919. god.
- 6 Akt Zemaljske vlade broj 145715 od 17. jula 1919. god.
- 7 »Glas slobode«, broj 133 od 20. 8. 1919. godine. Članak: *Rad komisije na ispitivanju uzroka upropaštenosti rudnika.*
- 8 »Glas slobode«, broj 133 od 20. 8. 1919. godine. Članak: *Rad komisije na ispitivanju uzroka upropaštenosti rudnika.*
- 9 »Glas slobode«, broj 133 od 20. 8. 1919. godine. Članak: *Rad komisije na ispitivanju uzroka upropaštenosti rudnika.*
- 10 »Glas slobode« broj 140 od 13. 7. 1920. godine Članak: »*Rudarskim radnicima Jugoslavije.*«
- 11 »Glas slobode«, broj 274 od 18. decembra 1920. godine Članak: »*Razbojnici na poslu.*«
- 12 »Glas slobode«, broj 274 od 18. decembra 1920. godine Članak: »*Razbojnici na poslu.*«
- 13 »Glas slobode«, broj 279 od 24. 12. 1920. godine Članak: *Vlada prijeti da štrajk rudara silom uguši.*
- 14 Zapisnik o saslušanju Đorđa Anđelića u Okružnom sudu u Tuzli, od IV 921/5, strana 3 od 6. januara 1921. godine.
- 15 Za prikaz oružanog sukoba na Husinu i terora nad rudarima i seljacima korišćeni podaci iz knjige Jovana Vujatovića: *Husinska buna*, izdanje Narodna prosvjeta, Sarajevo 1955. god.
- 16 Interpelacija XI redovnog sastanka Ustavotvorne skupštine Kraljevine Hrvata i Slovenaca, podnijeta 31. 1. 1921. god., strana 1. do 4.
- 17 Osuda učesnicima Husinske bune od 6. IV 921/5 od 16. 2. 1922. god., strana 44.
- 18 »Organizovani radnik«, broj 61 od 1. 6. 1922. god. Članak: *Tajms o režimu u Jugoslaviji.*
- 19 »Organizovani radnik«, broj 102 od 22. 10. 1922. godine — Članak: *Juro Kerošević — Nov zločin jugoslovenske vlade.*
- 20 »Front slobode«, broj 672 strana 7. od 21. 12. 1959. godine Članak: *Eh, drugovi rudari.*

DIE STREIKS DER BERGLEUTE BOSNIENS UND DER HERZEGOVINA, UND DER BEWAFFNETE WIDERSTAND IN HUSINO

Vom Mai bis September 1919 hatten die Bergleute in Kreka einen Streik organisiert und ausgeführt, welcher, wie üblich, mit Repressalien über seinen Teilnehmern verlief. Der Streik konnte nicht erstickt werden.

Die Lage der Bergleute hatte sich seitdem nicht merklich gebessert, trotzdem aber ist es im Januar 1920 zu einem Kollektivvertrag mit der Landesregierung, gekommen, welcher dann im August d. J. erneuert wurde. Das bedeutete damals einen grossen Erfolg. Aufgrund des Vertrages wurde im November 1920 eine Lohnerhöhung beantragt, nachdem sie aber abgelehnt wurde, kam am 20. Dezember d. J. zu einem neuen Streik welchem sich ausser Kreka, noch Zenica, Breza, Mostar, Kakanj und andere Bergwerke angeschlossen haben.

In Kreka hatte den Streik ein hervorragender Kommunist namens Franjo Rezac geleitet. Da er aber tschechischer Abstammung war, wurde er aus Jugoslawien vertrieben. Die übrigen Bergleute, vorwiegend Slovenen, haben ihre Familien am 25. und 26. Dezember nach Husino und Lipnica wersetzt. In Husino war auch der Sitz des Streikausschusses, und so kam am 27. Dezember zu Gewalttaten der Gendarmerie auf welche mit einer Gegenaktion geantwortet wurde. Es kam dann zu einem stärkeren Einsatz der sog. »Nationalgarde« und somit zu dem bekannten AUFSTAND VON HUSINO, nach dessen Erwürgung der Staat mit Terror und Verhaftungen der Bergleute und Bauern die Bewegung zum Stillstand bringen wollte.

Am 11. Januar 1922. wurde ein Gerichtsprozess gegen die Bergleute veranstaltet; viel wurden zum Kerker, und der mutmassliche Töter eines Gendarmes, Jure Kerošević, sogar zum Tode verurteilt. Unter dem Druck der fortschrittlichen Öffentlichkeit wurde jedoch Kerošević nachträglich begnadigt.

Der Aufstand von Husino hatte besondere Bedeutung bekommen, indem die scharfen Zuspitzungen zwischen den Arbeitern und dem Kapital zum Ausdruck gekommen sind.